

DINCOLO DE HOTARE: REFLECTĂRI ALE SPAȚIULUI ÎN CONȘTIINȚĂ

*Beyond boundaries: reflection of the space in the
consciousness*

Alexandra GRUIAN

Abstract: *The threshold, the border draws our acts and lives. Philosophically, freedom can only be defined under the existence of the limit. As a principle of organization, the limit explains the identity of things and the existence of the universe. A world without boundaries is a world of pre-existence.*

To set boundaries means to reconfigure ourself as an Entity. The being is a fragment that came out of the unlimited indeterminacy of Nothingness receiving a limit. We have emerged from Nothingness and we tend to return to it. The lack of tension between contrariness within the limits of our being is synonymous with the abolition of the Cosmos, and therefore, with our own oblivion. "A Cosmos is defined precisely by becoming, by movement. (...) Not being conditioned by pairs of contrariness means enjoying absolute freedom, absolute spontaneity." (Mircea Eliade, "Mefistofel și androginul", p. 108)

In order to study the connection between the characters of the Romanian fairy tale and the universe they lived in, we will discuss the "Story of the Pig" by Petre Ispirescu.

Keywords: fairy tale, threshold, boundaries

Pragul, hotarul, este cel care dă hotărâre actelor și vieții noastre. Din punct de vedere filosofic, libertatea poate fi definită doar în condițiile existenței limitei. Pentru Martin Heidegger, prezența limitei este cea care delimitează neființa de ființă. Ca principiu de organizare, limita explică identitatea lucrurilor și existența oricărui univers, așadar o lume fără hotar e o lume a preființei. „Acesta însă, faptul de a sta înălțat în sine însuși, de a ajunge la o situație fermă și de a rămâne în *situarea fermă (Stand)*, grecii îl înțeleg drept ființă.” (sublinierile aut. – n.n.)¹

¹Martin Heidegger, *Introducere în metafizică*. Traducere din limba

A da hotare înseamnă astfel a te constitui ca Eu, a lua naștere ca ființă, deoarece ființa este o fărmă ce a ieșit din indeterminarea nelimitată a Nimicului, primind o limită. Nimicul sau „plenitudinea care conținea toate virtualitățile”² și din care am apărut, este locul spre care tindem, conștienți fiind de faptul că lipsa „tensiunii dintre contrarii”, în limitele ființei noastre, este sinonimă cu abolirea Cosmosului și deci, cu propria noastră aneantizare.

Constantin Noica spunea că „orice făptură este în limită, dar spre a fi cu adevărat trebuie să treacă, dintr-o limită ce limitează, într-una ce nu limitează. Întru, care sugerează tocmai o asemenea limită ce nu limitează, este în fapt o întrebare.” (subl. aut. – n.n.)³ Interogativitatea „<încarcă> lumea cu posibil”⁴. Tot datorită ei spiritul încearcă să afle „cum e cu puțință ceea ce este” și deci, care sunt limitele tuturor lucrurilor care există. Prin întrebare ne lărgim universul, dar, în același timp, îi căutăm marginile. Suntem determinați ca oameni și avem o natură individuală care ne îngădește, dar ne și obligă să ne deschidem către omenesc. Suntem, deci, „o închidere ce se deschide”⁵.

Scara apare în riturile de restabilire a echilibrului cosmic, de stopare a haosului cu ajutorul forțelor cerului. Este simbolul unui drum greu, de purificare, asociat ascensiunii și coborârii, dar și o legătură între lumea de aici și lumea de dincolo. „Ascensiunea celestă prin urcarea ceremonială a unei scări făcea probabil parte dintr-o inițiere orfică.”⁶

Porcul cel fermecat, basm din colecția Petre Ispirescu⁷, face parte din Ciclul „Părăsirilor sau Om-animal”, tipul „Amor și Psyche (bărbatul animal)”, combinat cu Ciclul „Interzicerilor”, tipul

germană de Gabriel Liiceanu și Thomas Klininger, București, Editura Humanitas, 1999, pp. 86-87.

²Mircea Eliade, *Mefistofel și androginul*, . Traducere de Alexandra Cuniță. București, Editura Humanitas, 1995, p. 108.

³Constantin Noica, *Sentimentul românesc al ființei*, București, Editura Humanitas, 1996, p. 10.

⁴*Ibidem*, p. 21.

⁵*Ibidem*, p. 5.

⁶Mircea Eliade, *Imagini și simboluri. Eseu despre simbolismul magico-religios*, Prefață de Georges Dumezil. Traducere de Alexandra Beldescu, București, Editura Humanitas, 1994, p. 59.

⁷Petre Ispirescu, *op.cit.*, pp. 42-52.

„Camerei oprite,” din clasificarea propusă de Lazăr Șăineanu⁸, sau 425 A, în clasificarea internațională și cea a lui Adolf Schullerus⁹. Povestea debutează cu imaginea unui împărat, care avea trei fete și care trebuie să părăsească palatul pentru a pleca pe câmpul de luptă. Își cheamă fetele și, odată cu cheile de la toate camerele palatului, le impune o restricție: „numai în cămara din fund, din colțul din dreapta, să nu intrați, că nu va fi bine de voi.”¹⁰ Fata cea mare nu respectă dorința tatălui și, fiind păstrătoarea cheilor, deschide odaia interzisă. Camera se dovedește a fi una lipsită de strălucire, în discordanță cu restul palatului. „Casa nu avea nici o podoabă; dară în mijloc era o masă mare cu un covor scump pe dânsa, și deasupra o carte mare deschisă.”¹¹ Din această carte fetele își află destinul: celei mari îi este sortit să se mărite cu un fiu de împărat de la răsărit, mijlociei cu un fiu de împărat de la apus, iar „pe fata cea mică a acestui împărat are s-o ia de soție un porc.”¹² Sentințele par fără echivoc. „Cartea de pe masă este (...) *Liber Vitae* (subl. aut. – n.n.), Cartea Vieții, în care sunt scrise destinele tuturor ființelor din toatelumile.”¹³ Împăratul, păzitorul și păstrătorul cărții, îi cunoștea deja conținutul, de unde și interdicția fetelor.

Cartea, care conține tainele viitorului, nu poate fi păstrată decât în Centrul Lumii, cămăruța închisă și fără podoabe, aflată în străfundurile palatului. Doar în acest loc este posibilă „ruperea de nivel”¹⁴ și comunicarea cu „Marele Timp al începutului”, *illud tempus*. „Dar prin însuși faptul că se transcende Universul, lumea creată, se transcende implicit timpul, durata, obținându-se stasisul,

⁸Lazăr Șăineanu, *Basmele române în comparație cu legendele antice clasice și în legătură cu basmele popoarelor învecinate și ale tuturor popoarelor romanice*. Ediție îngrijită de Ruxandra Niculescu. Prefață de Ovidiu Bârlea, București, Editura Minerva, 1978, pp. 230-238.

⁹Adolf Schullerus, *Tipologia basmelor românești și a variantelor lor – Conform sistemului tipologiei basmului întocmit de Antti Aarne*, București, SAECULUM I.O., 2006, p.44.

¹⁰Petre Ispirescu, *Legende sau basmele românilor*, Timișoara, Editura Facla, 1984, p. 42.

¹¹*Ibidem*, p. 43.

¹²*Ibidem*, p. 44.

¹³Vasile Lovinescu, *Creangă și Creanga de Aur*. Ediție îngrijită de Florin Mihăescu și Roxana Cristian. Ediția a doua, București, Editura Rosmarin, 1996, p. 225.

¹⁴Mircea Eliade, *Imagini și simboluri. Eseu despre simbolismul magico-religios*, p. 49.

prezentul etern intemporal.¹⁵ Prin pătrunderea în odaia interzisă, fetele intră într-un templu, al cărui altar este masa pe care se află Cartea Vieții, un templu în care timpul este cel al prezentului etern. E un spațiu mitic, păstrător al destinului fetelor, consubstanțial lor.

Axa destinului fetelor celor mari este una orizontală, de la Răsărit la Apus, urmând drumul Soarelui. Marianne Mesnil numește acest drum „Calea morților”. Etnologul vorbește despre două planuri de realitate „concepute ca omoloage, între care se stabilește, prin intermediul limbajului, o mediere ce face posibilă circulația între cele două spații.”¹⁶ „Calea Morților”, ce aparține spațiului terestru, este reiterată în itinerarul convoiului funerar de la casa mortului până la mormânt. „Geografia terestră”¹⁷ stabilește un raport orizontal, orientat pe direcția est – vest, după modelul drumului soarelui, lumea aceasta – lumea cealaltă, centrat pe deplasarea corpului mortului. Există un „sens al vieții” – născutul care vine pe lume cu capul înainte, și „un sens al morții” – mortul care pleacă cu picioarele înainte. „Trecerea de la viață la moarte apare deci, ea însăși, ca o schimbare de direcție, o inversiune, o întoarcere.”¹⁸

Pe de altă parte, traseul mezinei se înscrie în „Calea sufletelor” ce corespunde figurii astronomice a Căii Lactee. În decursul derulării basmului, direcția ascensională a drumului fetei de împărat va fi sugerată de sfatul de a urma Calea Robilor, primit de la Vânt, situându-i destinul pe un ax vertical. În tradiția populară, Carul Mare este cel care duce sufletele pe lumea cealaltă, iar „după ce a parcurs Calea Sufletelor (...) Carul se întoarce și își inversează sensul de mers.”¹⁹

Întors acasă, tatăl își dă seama că fetele i-au încălcat porunca, deoarece „fică-sa cea mică din ce în ce slăbea și se posomora”, dar „Ce s-a făcut, s-a făcut; văzu el că acum o mie de vorbe un ban nu fac.”²⁰ Profetiile se împlinesc și fata cea mare se căsătorește cu un fiu de împărat de la răsărit, iar mijlocia cu fiul unui împărat de la apus.

¹⁵*Ibidem*, p. 93.

¹⁶Marianne Mesnil, *Etnograful între șarpe și balaur*; Marianne Mesnil și Assia Popova, *Eseuri de mitologie balcanică*. Cuvânt înainte de Paul H. Stahl. Traducere în limba română de Ioana Bot și Ana Mihăilescu, București, Editura Paideia, 1997, p. 94.

¹⁷*Ibidem*, p. 102.

¹⁸*Ibidem*, p. 96.

¹⁹*Ibidem*, p. 102.

²⁰Petre Ispirescu, *op.cit.*, pp. 44-45.

Într-o zi, la curte se arată un porc, însoțit de un întreg cortegiu porcin și care declară că „am venit în peșit”. Împăratul, „când auzi de la porc așa vorbe frumoase îndată își dăte cu părerea că aci nu poate să fie lucru curat”²¹ și acceptă să îi dea fiica de soție. „Soarta (subl. aut. – n.n.) acționează în numele demiurgilor gemelari, al dualismului teocosmic și al deplinei libertăți de acțiune în cadrul și limitele buneii încadrări cosmice și antropocosmice. Autoritatea ei e plenară, decizia ei, deși fără apel sau fără recurs, români o acceptă uneori cu resemnare, altelei cu eroism moral.”²²

Menirea fiecăreia dintre fete fusese stabilită, iar acum, cunoscută fiind, trebuia acceptată, trebuia găsit rostul existenței. Spațiul secret, intim al cămăruței din palat, prin acțiunea fetelor, a fost într-un fel eliberat. Păstrător al destinelor, asumate prin pătrunderea în spațiul sacru, este îndreptățit să le materializeze.

Tatăl „își povățui fata să se supună ursitei, căci așa a voit Dumnezeu. (...) Tu însă să fii ascultătoare, să nu ieși din cuvântul lui; căci Dumnezeu nu te va lăsa să chinuiești mult timp.”²³. Cuvintele împăratului par să fie rostite cunoscând întreaga soartă a fiicei sale. Supunerea mezinei este testată într-un fel de soțul ei, în momentul în care, tăvălit „în noroi până s-a făcut una cu tina, (...) zise miresei să-l sărute. Biata fată, ce să faci? Scoase batista, îl șterse nițel pe bot și-l sărută, gândindu-se să asculte povețele tatălui său.”²⁴ Noroiul este un „simbol al materiei *primordiale* (subl. aut. – n.n.) și fertile, din care, conform tradiției biblice, a fost plămădit omul. Amestec de pământ și apă, noroiul unește principiul receptiv, aparținând matricei (pământul) cu principiul dinamizant, al schimbării și al transformărilor (apa).”²⁵ Trimiterile se fac tot spre elementul primordial, spre matricea în care lucrurile și ființele pot să primească orice formă.

Casa porcului „era într-o pădure mare”, într-un spațiu din afara

²¹ *Ibidem*, p. 45.

²² Romulus Vulcănescu, *Mitologie română*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1987, p. 163.

²³ Petre Ispirescu, *op.cit.*, p. 45.

²⁴ *Ibidem*, p. 46.

²⁵ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri. Mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere*. Traducerea de Micaela Slăvescu, Laurențiu Zoicaș (coord.), Daniel Nicolescu, Doina Uricariu, Olga Zaicik, Irina Bojin, Victor-Dinu Vlădulescu, Ileana Cantuniari, Liana Repețeanu, Agnes Davidovici, Sanda Oprescu, București, Editura Artemis, 1995, vol. 2, p. 349.

lumii create, cosmicizate. Pădurea trimite la simbolurile înghițirii și la *regressum in utero*. În basmul popular românesc, orice trecere dintr-o lume într-alta se face prin punctul matricial, printr-un *regressus ad originem*, o întoarcere la începuturi, de unde se călătorește fie în lumea de sus, fie în cea de jos.

„Peste noapte fata împăratului simți că lângă dânsa era un om, iară nu un porc. (...) Porcul seara se dezbrăca de pielea de porc, fără să simtă fata, și dimineata, până a nu se deștepta ea, el iară se îmbrăca cu dânsa.”²⁶ După o vreme, „când simți rodirile căsătoriei”, fata se întâlnește cu o altă făptură a pădurii, „o babă cloanță vrăjitoare”. Aceasta, sub pretextul că vrea să o ajute, o învăță cum să facă „să-i taie farmecele”. „Ține iceda, pușorul mamei, ața aceasta. Să nu știe el de dânsa, că n-are leac. Să te scoli când doarme el, binișor, și să i-o legi de piciorul stâng, cât se poate de strâns, și să vezi, draga babei, că dimineată rămâne om.”²⁷ Fata de împărat îi urmează sfatul, dar „când să strângă nodul, pâc! Se rupe ața, căci era putredă. Deșteptându-se, bărbatul speriat îi zice: - Ce-ai făcut, nenorocito! Mai aveam trei zile și scăpam de spurcatele astea de vrăji; acum cine știe cât voi mai avea să port această scârboasă piele de dobitoc. Și numai atunci vei da cu mâna de mine, când vei rupe trei perechi de opinci de fier și un toiaș de oțel, căutându-mă, căci eu mă duc. Zise și se făcu nevăzut.”²⁸

Baba reprezintă feminitatea demonică. E o făptură dinafara *oecumeniei*, din spațiul patronat de haos și întuneric. E Talpa Iadului, „zeița rădăcinii”, o „rădăcină fără rădăcină, căci n-ar fi rădăcină dacă ar avea ea însăși rădăcină”²⁹. Funcțiunea sa, eminentamente negativă, este aceea de declanșatoare a unei inițieri. „În rolul ei negativ, ”Baba”, ”Hârca”, reprezintă tendința de subversiune, de târâre în abis, de pulverizare. Dar dacă, în procesul de realizare inițiativă, Baba e ”fixată”, ”mortificată”, ea devine, fără să vrea și fără să știe, rădăcina Arborelui axial”³⁰. Orice edificiu spiritual se ridică pe aceeași dualitate primordială între Bine și Rău. În lipsa Nefârtatului, Fârtatul nu poate clădi.

Cosmogonia românească se bazează pe acțiunea acestor „două făpturi supranaturale gemelare: Fârtatul și Nefârtatul, sau două ipostaze spirituale ale uneia și aceeași personalități divine, sau

²⁶Petre Ispirescu, *op.cit.*, p. 46.

²⁷*Ibidem*, pp. 46-47.

²⁸Petre Ispirescu, *op.cit.*, p. 47.

²⁹Vasile Lovinescu, *op.cit.*, p. 47.

³⁰*Ibidem*, p. 101.

dubla personalitate a aceleiași divinități primare. Fârtatul și Nefârtatul erau de fapt expresii ale tendințelor contradictorii proprii Haosului.”(sublinierile aut. – n.n.)³¹ Primul lucru creat de Fârtat este Arborele Cosmic, Axa Lumii, sub care se afla Nefârtatul. În jurul lui s-a construit apoi Cosmosul întreg. Scoaterea Arborelui Cosmic din apele primordiale se datorează unui accident (aruncarea în apă de către Fârtat, într-un gest de revoltă, a toiagului său, care se transformă în arbore), dar demonstrează Demiurgului că „în Apele Primordiale există *stihiiile lumii* (subl. aut. – n.n.), pe care le va putea astfel folosi în construcția Cosmosului, încă nedefinit ca atare în imaginația lui divină.”³² Pământul a fost scos din „*stihiiile Haosului*” de către Nefârtat, în numele Fârtatului, la a treia încercare. Din turtița ovoidală de pământ făcută de Fârtat, Nefârtatul creează pământul întreg în încercarea sa de a-l îneca pe Fârtat trăgându-l în Apele Primordiale. Cei doi fac apoi toate formele de relief, din surplusul de țărână. Urmează cerul cu luna, soarele și astrele, pe care-l sprijină pe arborele Cosmic și pe marginile pământului. Pentru ca acesta din urmă să nu se scufunde în apă datorită greutateii cerului, Nefârtatul a închipuit un pește uriaș, care sprijină pământul.

Următoarea creație a Nefârtatului a fost șarpele, despre care o legendă spune ca a apărut încolăcit pe rădăcina Arborelui Cosmic. Șarpele, deoarece îl ispitește pe Nefârtat să-l omoare pe Fârtat, este aruncat în hău și transformat într-o spirală care înconjoară pământul de nouă ori, apărându-l de „prăpădul apelor”. Se creează astfel Calea Lactee. Spirala este „Concepută ca o *imagine schematică a cosmosului* (subl. aut. – n.n.), care se întinde în spațiu și crește pe măsură ce se desface, pierzându-și un capăt în haos (...). Centrul spiralei a devenit centrul potențial al cosmosului, al delimitării dezordinii de ordine, al mișcării progresive a lumii spre periferia haosului, care simbolizează mitic puterea creatoare a cosmocratorului principal, Fârtatul, și a extinderii treptate a puterii lui în haos.”³³ În opoziție, Nefârtatul creează vârtejul, uraganul, sorbul apelor. „Arhedemonii și spiritele rele *horesc în spirale* (subl. aut. – n.n.), ieșind din iad, în jurul pământului și în văzduh.”³⁴

³¹Romulus Vulcănescu, *op.cit.*, p. 240.

³²*Ibidem*, p. 243.

³³*Ibidem*, p. 246.

³⁴*Ibidem*.

Legat de același simbolism al spiralei „se întrevide mitul Apei Sâmbetei – un fel de Styx – care înconjoară pământul de nouă ori, separându-l astfel de ostroavele întunecate ale apelor cosmice, în negurile cărora fâlâie umbrele rătăcitoare ale morților ce nu-și găsesc liniștea”³⁵.

Această lume este creată de fâpturi antagonice, interdependente, care acționează în virtutea unor principii mitice complementare. Acest lucru duce la „dualismul arhaic autohton”³⁶, în virtutea căruia există un echilibru prestabilit între bine și rău, acesta din urmă fiind necesar existenței, conturând-o.

Nodurile și funiile caracterizează divinitățile morții. Prințesa, încercând să se transforme în „legător”, în suveran, rupe firul, preluând atributele Moiraei Atropos din mitologia greacă. „Firul este din punct de vedere simbolic în primul rând agentul care *leagă între ele toate stările de existență și pe acestea de Principiul lor. (...) leagă efectiv lumea noastră de lumea cealaltă.*” (subl. aut. – n.n.)³⁷ În momentul ruperii firului, toate legăturile dispar, porcul vrăjit rămânând în lumea de dincolo, acolo unde trebuie să fie căutat de către soția lui. În momentele de trecere (nașterea, nunta, moartea), „oamenii, ca măsură preventivă, nu trebuie să poarte nici un fel de nod asupra lor”³⁸. Piciorul este un simbol al autorității și al forței. „L' équilibre, grâce à la station debout, est un des traits les plus caractéristique de l'homme. Le pied est ainsi symbole de l'âme.”³⁹ Eliade⁴⁰ vorbește despre un complex magico-religios al legăturii, căruia îi corespunde simbolul destinului uman, al arhetipului labirintului, cu tot ansamblul magico-ritual care conduce spre ideea de primejdie, dificultate și moarte.

Fata de împărat pleacă în căutarea soțului ei, nu înainte de a-și face opincile de fier și toiagul de oțel. Datorită incapacității sale de a simți intervenția exponentului haosului, se află acum în vârsta de fier, pe care trebuie să o consume, să o „tocească”, pentru a regăsi vârsta de aur. Germenele ei îl păstrează în pântec, prin copilul

³⁵*Ibidem.*

³⁶*Ibidem*, p. 235.

³⁷Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *op.cit.*, vol. 2, p. 51.

³⁸Mircea Eliade, *Imagini și simboluri*, p. 138.

³⁹Paul Diel, *Le symbolisme dans la mythologie grecque. Étude psychanalytique*. Préface de Gaston Bachelard, Paris, Éditions Payot, 1952, p. 98. „Echilibrul, datorită posturii în picioare, este una din trăsăturile cele mai caracteristice ale omului. Piciorul devine astfel simbolul sufletului.”

⁴⁰Cf. Mircea Eliade, *Imagini și simboluri*, pp. 151-154.

nenăscut. „«Eul» feminin pornește în cautarea «Sine»-lui masculin.”⁴¹ Direcția călătoriei sale nu este dinaintea stabilită, Anima Mundi este atrasă de vârsta de aur, e condusă de credința într-o forță supraumană care guvernează umanul și de propriile sale instincte: „...plecă încotro va duce-o voia Domnului și dorul bărbatului. Se duse, se duse, peste nouă mări și peste nouă țări, trecu prin niște păduri mari cu bușteni ca butia, se poticnea lovindu-se de copacii cei răsturnați și, de câte ori cădea, de atâtea ori se și scula; ramurile copacilor o izbeau peste față, crângurile îi zgâriase mâinele, și ea tot înainta, mergea și îndărăt nu se uita”⁴². Interdicția de a privi înapoi este tipică pentru orice inițiere, întorcându-se, cel pornit în marea călătorie, ar putea vedea Eriniiile. Descrierea drumuluiplin de obstacole sugerează vultele unei spirale ascendente ce o vor purta spre casa Lunii. „Muma sântei Lune” o ajută să nască.

Riturile lunare sunt în strânsă legătură cu cele ale fertilității, ale renovării naturii și timpului.„Simbolismul lunar a legat într-un tot unitar nașterea, devenirea, moartea, femeia, fecunditatea, viața prenatală și cea de dincolo, ciclurile vieții umane și ciclurile cosmice. Divinitățile lunare patronează vegetația, nașterile, morțile, fertilitatea pământului, creșterea plantelor.”⁴³ Este firesc deci *carenovatio*și nașterea vârstei de aur să fie legate de Lună. Simbol feminin prin excelență, aceasta nu are cum să știe unde se află bărbatul ei, dar fata de împărat e călăuzită să meargă spre răsărit, la sântul Soare, care s-ar putea să o ajute. Primește, ca merinde, o găină friptă și este sfătuită „să nu piarză nici un oscior, că-i va fi de mare trebuință.”⁴⁴ Aici femeia lasă o pereche de opinci, tocite. O etapă a drumului a fost trecută. Spre deosebire de Soare sau de Vânt, ambivalente, Luna este perceputăîn mitologia română ca o făptură pozitivă. Este singura de care fata de împărat nu trebuie să se ascundă.

Drumul spre Soare este și mai dificil decât cel spre Lună. Mai întâi „merse, merse, prin niște câmpii numai de nisip; așa de greu era drumul încât făcea doi pași înainte și unul înapoi; se luptă, se luptă și scăpă de această câmpie, apoi trecu prin niște munți nalți, colțoși și scorboroși; sărea din bolovan în bolovan și din colț în

⁴¹Vasile Lovinescu, *op.cit.*, p. 232.

⁴²Petre Ispirescu, *op.cit.*, p. 47.

⁴³Ivan Evseev, *op.cit.*, pp. 234-235.

⁴⁴Petre Ispirescu, *op.cit.*, p. 48.

colț. (...) Glodurile, colții de munte, care erau tot de cremene, atât îi zgâriase picioarele, genunchii și coatele, încât erau numai sânge; căci trebuie să va spun că munții erau înalți încât întreceau norii, și pe unde nu erau prăpăstii peste care trebuia să sară, nu putea merge altfel decât suindu-se pe brânci și ajutându-se cu toiagul.”⁴⁵ Spre deosebire de Lună, care stătea într-o căsuță, Soarele locuiește într-un palat. Călătoria fetei se desfășoară pe aceeași axă ascendentă. Străbate câmpiile de nisip, care imprimă un anumit ritm **sacadat**, iar apoi repetițiile exprimă durata, intensitatea, supliciuului ei. Anima Mundi oferă muntelui sacrificial de sânge. Urcușul său, de-a lungul axului lumii, este impregnat de repetabilitate („din colț în colț”, „din bolovan în bolovan”). Vârsta de Aur este pe cale să apară din străfundurile pădurii întunecate a babei vrăjitoare. După nașterea copilului, lumea începe să se înscrie în spirala ascendentă.

Muma Soarelui o ascunde deoarece, asemenea căpcăunilor, Soarele miroase omul din altă lume. Tot ea ne descrie traseul din fiecare zi al fiului ei: „el dimineața stă în poarta raiului, și atunci este vesel, vesel și râde la toată lumea. Peste zi este plin de scârbă, fiindcă vede toate necurățiile oamenilor și d-aia își lasă arșița așa cu zăpușală; iară seara este mâhnit și supărat, fiindcă stă în poarta iadului; acesta este drumul lui obicinuit, de unde apoi vine acasă.”⁴⁶ Drumul Soarelui e încadrat de poarta raiului, răsăritul, și poarta iadului, apusul. „La mijloc de bine și de rău” se află pământul, cu toate „necurățiile” lui. Răsăritul corespunde dimineții umanității, vârstei de aur, iar moartea, vârsta de fier, este eufemizată în asfințitul astrului. Fiecare zi este o reeditare a ciclului antropogonic.

Deoarece Soarele nu poate pătrunde în pădurile dese și întunecate, mama cu pruncul ei este îndreptată către Vânt, nu înainte de a-și lepăda o altă pereche de opinci și de a primi o altă găină, ale cărei oase trebuie să le păstreze. Cu copilul în brațe, toiagul în mână și „legătura cu oscioarele” pe umăr, pornește spre casa Vântului. Trimiterile către arhetipul legăturii apar și în această parte a basmului. De această dată, oasele sunt cele legate, sunt strânse împreună într-un recipient în care-și așteaptă adevărata menire. Călătoria spre Vânt este și mai grea. Din munții de cremene țâșnesc flăcări de foc, pădurile sunt neumblate, iar

⁴⁵*Ibidem.*

⁴⁶*Ibidem*, p. 49.

câmpiile „de gheață cu nămeți de zăpadă”. Fata de împărat atinge extremele, fiind nevoită, asemenea șamanilor, să întrunde focul, căldura rugului, și gheața, frigul cumplit. I se testează astfel rezistența și perseverența. Drumul său este unul în spirală: trece prin pădure până la Lună, traversează câmpuri și munți pentru a ajunge la Soare, iar apoi reface vultele spiralei în drumul spre Vânt mergând prin munți, păduri și câmpii. Între vultele acestei spirale se află Anima Mundi care ocrotește gemenel Vârstei de Aur.

Casa vântului, o adevărată cetate, se află într-o „văgăună care era într-un colț de munte, mare de putea să între șapte cetăți într-însa. (...) Gardul care o înconjura avea o porțiță.”⁴⁷ Vântul pare să fie închis într-un dublu recipient: văgăuna și gardul care o înconjoară. Se remarcă discrepanța dintre mărimea peșterii și dimensiunile liliputane ale intrării. Pentru cei ce vor să urce pe lumea cealaltă, cel mai greu de escaladat este *văzduhul*, pentru că este „conceput ca un *mediu de tranziție între pământ și cer* (...). *Văzduhul erațara mitică a nimănuși* totodată a *tuturor făpturilor mitice*, în stare de alertă sau de atac la orice pretext de înciudare.” (sublinierile aut. – n.n.)⁴⁸

Femeia este ascunsă și de această dată, pentru a nu fi simțită de Vânt, dar acum află unde se află soțul ei: „locuia într-o pădure mare și deasă, pe unde nu ajunsese toporul încă; că acolo și-a făcut un fel de casă, grămădind bușteni unul peste altul și împletindu-i cu nuiele”⁴⁹. Primește încă o găină, pentru a o mânca, și sfatul de a păstra oscioarele. Este povățuită să urmeze Calea Robilor „și să meargă, să meargă, până va ajunge”. Își continuă călătoria urmând spirala spre cerurile superioare, cu picioarele goale. Pentru a ajunge în Raiul visat, la soțul ei, redevine „Tota-Puri”, Omul primordial. Vârsta de fier se termină odată cu tocirea celei de a treia perechi de opinci, dar vârsta de aur refuză să se manifeste.

Ajunge la „o poiană verde și frumoasă la marginea unei păduri”, unde se odihnește, iar apoi „Intră în pădure. Nu se uita nici la iarba cea verde și frumoasă care îi mângâia picioarele, nu voia să asculte nici la păsărelele ce ciripeau de te asurzeau, nu căuta nici la floricelele ce se ascundeau prin desigurile crângurilor, ci mergea

⁴⁷*Ibidem*.

⁴⁸Romulus Vulcănescu, *op. cit.*, p. 572.

⁴⁹Petre Ispirescu, *op. cit.*, p. 49.

dibuind prin pădure.”⁵⁰ Acest codru nu are nimic din întunecimea celui în care se afla casa porcului. E o imagine a Raiului. Dacă înainte de a intra în pădurea vrăjitoarei am avut imaginea noroiului mare în care se tăvălise porcul, acum ne apare poiana verde. Prima poartă fusese una telurică, dar acum simbolistica trimite spre poienile sacre. Cu picioarele goale, copilul în brațe și legătura de oscioare pe umăr, fata de împărat rătăcește pentru trei zile în acest ultim cer. Urcușul său în spirală pe Calea Lactee a purtat-o dincolo de Apa Sâmbetei, spre „ostroavele luminoase sau albe în grădinile cărora făpturi pioase trăiesc în posturi și rugăciuni pentru viitorul omenirii”⁵¹. Pe „Calea Laptelui” oamenii puteau ajunge în Rai, urmând spirala „cu multe piedici nebănuite: hârtoape, prăpăstii, pustietate, dar și cu mulți monștri care țineau calea cutezătorilor pentru a-i descuraja sau goni înapoi pe pământ.”⁵²

Luna și Soarele nu știau de existența acestei păduri nu pentru că privirea lor nu putea pătrunde dincolo de desiș, ci pentru că se afla deasupra lor, într-un cer superior. Vântul este „sinonim cu sufletul divin”⁵³, perceput în mitologia românească ca ambivalent, pe de o parte violent, aducător de boli (femeia trebuie ascunsă de el), iar pe de altă parte, apare în imaginarul Paradisului și al Insulei Fericirilor.

„Atât de mult era ruptă de oboseală, încât căzu și rămase acolo o zi și o noapte fără să miște, fără să bea și să mănânce ceva.”⁵⁴ E o moarte inițiatică, „un sfârșit urmat imediat de un nou început. Se moare la un mod de existență ca să se poată accede la un altul. Moartea constituie o ruptură de nivel ontologic și în același timp un ritual de trecere, întocmai ca nașterea și inițierea.”⁵⁵ Regenerarea este acum totală, toiagul, ultima reminiscență a Vârstei de Fier, este tocit, iar femeii i se dezvăluie casa pustnicului, soțul ei. „Nu mai făcu zece pași și zări către un desiș un fel de casă precum îi spusese Muma Vântului. Porni într-acolo și abia, abia

⁵⁰ *Ibidem*, p. 50.

⁵¹ Romulus Vulcănescu, *op. cit.*, p. 246.

⁵² *Ibidem*, p. 364.

⁵³ Ivan Evseev, *Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească*, Timișoara, Editura Amarcord, 1997, p. 484.

⁵⁴ Petre Ispirescu, *op. cit.*, p. 50.

⁵⁵ Mircea Eliade, *Mituri, vise și mistere*. Traducere de Maria Ivănescu și Cezar Ivănescu, București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2010, p. 56.

ajunse. Acea casă nu avea nici ferestre, nici ușă.”⁵⁶ Urmează un ultim urcuș al femeii, cel pe scara de oscioare. Asemenea spiritelor, ea trebuie să pătrundă în casă pe horn, prin Centrul case, acesta fiind locul prin care se operează ruperile de nivel și pătrunderile dintr-o lume în alta. Găina, pasăre asociată principiului feminin, este un animal psihopomp, călăuză a sufletului spre lumea de dincolo. Dar înainte de a pătrunde în sanctuarul vegetal, tânăra trebuie să-și construiască o scară din oscioarele păstrate de la cele trei găini. Dar pentru că a pierdut un os, fata trebuie să-și aducă propriul tribut de sânge, degetul de la mână. Fără acesta, nu poate intra. Odată scara terminată, poate începe această ultimă ascensiune.

Surprins să vadă scara de oscioare și degetul din vârful ei, soțul printesei „făcându-se un porumbel, ca să nu se lipească farmecele de el, zbură pe deasupra fără să se atingă de scară și intră înăuntru în zbor.”⁵⁷ Apare aceeași credință potrivit căreia spiritele, bune sau rele, pot pătrunde prin hornul casei. Porumbelul este un simbol al dragostei și fecundității, al armoniei cuplului, dar și întruparea Sfântului Duh. „Devine un simbol al purității și imortalității sufletului, debarasat de tot ce e terestru și de păcat. Este inima celor drepti”⁵⁸.

„Scara este prin excelență simbolul trecerii de la un mod de a fi la altul.”⁵⁹ Prin această ultimă ascensiune, fata de împărat dobândește Vârsta de Aur, se realizează ruptura de nivel necesară începutului unui nou ciclu cosmic. În *illud tempus* se poate recrea lumea. Este momentul unui nou început, „*incipit vita nova*”, cum îl numea Eliade, iar copilul este primul reprezentant al unui nou ciclu antropogonic. Putem spune ca fata de împărat a purtat cu ea scara încă de la începutul ascensiunii ei, în legătura de oase de pe umăr. Urcușul său, prin mijlocul spiralei cosmice, a fost de fapt o cale către realitatea absolută. „În simbolismul scării, sunt implicate ideea sanctificării, a morții, a dragostei și a eliberării, fiecare dintre ele reprezentând într-adevăr abolirea condiției umane profane, deci o rupere de nivel ontologic: prin dragoste, moarte, sfințenie, prin cunoaștere metafizică, omul trece, cum spune *Brihadaranyaka-Upanișad* de la «ireal la realitate»”⁶⁰. La această

⁵⁶Petre Ispirescu, *op.cit.*, p. 50.

⁵⁷*Ibidem*, p. 51.

⁵⁸Ivan Evseev, *op.cit.*, p. 383.

⁵⁹Mircea Eliade, *Mituri, vise și mistere*, p. 122.

⁶⁰Mircea Eliade, *Imagini și simboluri*, p. 63.

adevărată realitate a ajuns fata de împărat, traversând toate etapele despre care vorbește Eliade. Pornită din dragoste pe un drum „încotro va duce-o mila Domnului și dorul bărbatului”, martiriul său o conduce spre cunoașterea metafizică a lumii prin moarte și înviere.

Întorși în împărăția părinților, ciclul este definitiv închis: de la spațiul sacru al camerei păstrătoare a Cărții Vieții, fata de împărat a trebuit să treacă prin pădurea primordială, telurică, prin vârsta de fier, prin ostroavele apelor cosmice, pe Calea Robilor spre pădurea ocrotitoare a Vârstei de Aur.

Referințe:

- Braga Corin, *De la arhetip la anarhetip*, Iași, Editura Polirom, 2006.
- Chevalier Jean, Gheerbrant, Alain, *Dicționar de simboluri. Mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere*. Traducerea de Micaela Slăvescu, Laurențiu Zoicaș (coord.), Daniel Nicolescu, Doina Uricariu, Olga Zaicik, Irina Bojin, Victor-Dinu Vlădulescu, Ileana Cantuniari, Liana Repețeanu, Agnes Davidovici, Sanda Opreșcu, vol. I-III, București, Editura Artemis, 1995.
- Culianu, Ioan Petru, *Jocurile minții. Istoria ideilor, teoria culturii, epistemologie*. Ediție îngrijită de Mona Antohi și Sorin Antohi. Studiu introductiv de Sorin Antohi. Traduceri de Mona Antohi, Sorin Antohi, Claudia Dumitriu, Dan Petrescu, Catrinel Pleșu, Corina Popescu, Anca Vaideseșan, Iași, Editura Polirom, 2002.
- Durand, Gilbert, *Structurile antropologice ale imaginarului. Introducere în arhetipologia generală*. Traducere de Marcel Aderca. Postfață de Cornel Mihai Ionescu, București, Editura Univers Enciclopedic, 2000.
- Eliade, Mircea, *Mefistofel și androginul*. Traducere de Alexandra Cuniță. București, Editura Humanitas, 1995.
- Eliade, Mircea, *Imagini și simboluri. Eșeu despre simbolismul magico-religios*. Prefață de Georges Dumezil. Traducere de Alexandra Beldescu, București, Editura Humanitas, 1994.
- Eliade, Mircea, *Drumul spre centru*. Antologie alcătuită de Gabriel Liiceanu și Andrei Pleșu, București, Editura Univers, 1991.
- Evseev, Ivan, *Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească*, Timișoara, Editura Amarcord, 1997.
- Heidegger, Martin, *Introducere în metafizică*. Traducere din limba germană de Gabriel Liiceanu și Thomas Kleininger, București, Editura Humanitas, 1999.
- Liiceanu, Gabriel, *Despre limită*, București, Editura Humanitas, 1997.
- Lovinescu, Vasile, *Creangă și Creanga de Aur*. Ediție îngrijită de Florin Mihăescu și Roxana Cristian. Ediția a doua, București, Editura Rosmarin, 1996.

- Ispirescu, Petre, *Legende sau basmele românilor*, Timișoara, Editura Facla, 1984.
- Noica, Constantin, *Sentimentul românesc al ființei*, București, Editura Humanitas, 1996.
- Schullerus, Adolf, *Tipologia basmelor românești și a variantelor lor – Conform sistemului tipologiei basmului întocmit de Antti Aarne*, București, SAECULUM I.O., 2006.
- Șăineanu, Lazăr, *Basmele române în comparație cu legendele antice clasice și în legătură cu basmele popoarelor învecinate și ale tuturor popoarelor romanice*. Ediție îngrijită de Ruxandra Niculescu. Prefață de Ovidiu Bârlea, București, Editura Minerva, 1978.
- Vulcănescu, Romulus, *Mitologie română*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1987.

~~~~~

Alexandra GRUIAN. Senior Curator of the collection of old ethnographic photography and of glass plates at ASTRA National Museum Complex, Sibiu. PhD in 2013 with the thesis "The Thresholds - the Exceeded Limit, explore the theories of passage between the realms in the Romanian folk tales". Since 2010, a member of "Speculum" Research Center on the Imaginary, Alba Iulia. Articles published in: "COLUMNA Finnish & Romanian Culture", University of Turku, Finland; "Transilvania", Sibiu; „Incursiuni în imaginar, Alba Iulia; „Annales Universitatis Apulensis – Series Philologica” Alba Iulia, „Cibinium ", Sibiu, etc.